

УДК 330.342.3:336

РОЗВИТОК ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Носов О.Ю., д.е.н.

*Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут
м. Хмельницький*

Досліджуються основні етапи розвитку грошової системи в призмі трансформації економіки України. Запропонована методологія визначення моделей грошових систем. Окреслена роль грошових систем в реалізації державної економічної політики. Визначаються основні ознаки сучасної грошової системи та її роль у розвитку національної економіки. Запропоновано формування сучасної грошової системи, спроможної забезпечити інноваційно-інвестиційний розвиток економіки. Сучасна модель грошової системи має забезпечити кредитними ресурсами інноваційно-інвестиційний розвиток. Пропонується розвиток ресурсної бази сучасної грошової бази через розвиток заощаджень та споживання.

Ключові слова: грошові системи, державне регулювання, ефективність.

The main stages of development of the monetary system in the light of the transformation of Ukrainian economy are researched. The methodology of determining the models of monetary systems has been suggested. The role of monetary systems in the realization of the state economic policy has been determined. The main features of the modern monetary system and its role in the development of national economy have been determined. The creation of the modern monetary system which would be able to ensure innovative investment development of the economy has been suggested. A modern model of the monetary system has to provide loan funds for the innovative investment development. The development of the funding base of the modern monetary base by means of development of economies and consumption has been suggested.

Key words: monetary systems, government regulation, effectiveness.

Актуальність проблеми. Грошова система є складовою національної економіки, яка інтегрована в усі її сфери. Взаємозв'язок грошової системи та трансформаційних процесів обумовлює постійну зміну монетарної сфери, вплив на економічні процеси та їх динаміку. Грошова система в процесі трансформації української економіки постійно розвивається, набуває певних ознак та можливостей впливу на економіку. Сучасні

економіки в значній мірі побудовані і базуються навколо використання грошового чинника та націлені на отримання доходу та прибутку. Тому грошова система, її стан та функціональні можливості залежать від динаміки трансформаційних процесів, з другого боку активно впливають на економіку. Тому проблематика розвитку грошової системи має важливе теоретичне та практичне значення.

Аналіз основних наукових досліджень. Дослідження розвитку грошової системи України та формування її моделей відобразили в своїх працях В. Геєць, В. Гальчинський, В. Галанов, О. Вовчак, В. Скиденко, П. Юхименко та інші. У публікаціях проаналізовані основні етапи розвитку грошової системи. Проте проблема формування сучасної моделі грошової системи, яка була започаткована В. Гальчинським та Ю. Пахоловим, вимагає поглибленого наукового обґрунтування. У післякризовий період грошова система починає визначати можливості поглибленої трансформації української економіки.

Метою роботи є аналіз розвитку грошової системи та пошук її найбільш ефективної моделі, спроможної забезпечити інноваційно-інвестиційний розвиток української економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Процес становлення та розвитку грошових систем транзитивного типу пов'язаний з формуванням на кожному етапі трансформаційних процесів стійких зв'язків в монетарній сфері, що дає можливість виділити їх відповідні моделі. У широкому сенсі модель – це логічний або математичний опис компонентів та функцій, що відображають суттєві властивості модельованого об'єкта, який переважно розглядається як система або елемент системи.

Грошові системи тісно пов'язані з усіма сферами економічного та соціального життя суспільства. Розбалансованість грошових систем також гостро відчувається в соціальній сфері. Економічні та монетарні кризи тісно пов'язані і можуть розвиватися як синхронно, так і з деяким лагом запізнення. Ефективне державне регулювання грошових систем можливе лише в контексті забезпечення макроекономічної стабільності та стабільності грошей. Ступінь і масштаби державного регулювання грошових систем впливають на рівень розвитку економік та товарно-грошових відносин. В ході історичного розвитку, грошові системи є

об'єктом постійного державного регулювання та контролю. Увага до грошових систем обґрунтована їх значимістю для повноцінного виконання державою належних їй функцій. Криза грошової системи є причиною або результатом політико-економічної дестабілізації в державі. Тому ефективне регулювання грошових систем безпосередньо пов'язане з забезпеченням виконання грішми належних їм функцій. Напрями державного регулювання грошових систем постійно еволюціонували разом з економічним життям суспільства в різні періоди історичного розвитку.

Державне втручання в монетарну сферу відбувалося за умов поєднання з ринковими саморегулюючими механізмами грошового ринку. Масштаби державного регулювання в ринкових грошових системах визначаються концептуально, за суб'єктивною оцінкою економічної кон'юнктури. У ринкових економіках розроблені і реалізуються стандартні матриці грошово-кредитної політики, які за певних умов доводять свою ефективність.

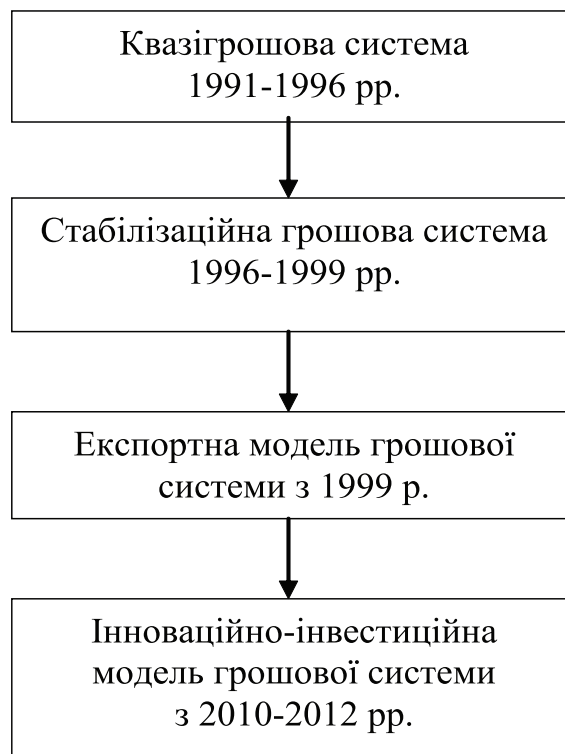
Моделі грошових систем можливо розглядати в контексті ринкових трансформацій, які визначають особливості процесів в реальній економіці та монетарній сфері. Становлення грошової системи України зумовлено розвитком ринкових інститутів, механізмів та функціональними можливостями національної економіки. На етапах трансформаційного процесу грошова система набувала чітких ознак та властивостей, які дають підстави виділити відповідні моделі.

Розвиток та підвищення ролі монетарного чинника в економічних процесах є основними факторами, що дають підстави для виділення відповідних моделей грошових систем. Керуючись найпоширенішими поглядами, в українській економічній літературі можливо виділити основні моделі грошових систем (рис. 1).

Квазігрошова система існувала в Україні після здобуття незалежності і до запровадження національної грошової одиниці 1996 р. В умовах відсутності національних грошей в українській економіці використовувалися неповноцінні платіжні засоби або платіжні засоби інших країн.

Криза в монетарній сфері України була зумовлена системною кризою в національній економіці. Грошова система і за своїми властивостями, і можливостями була квазігрошовою системою. У грошовому обороті використовувалися рублі, які залишилися у спадок від колишнього СРСР. З

10 січня 1992 р. почали використовуватися українські купоно-карбованці, які певною мірою мали забезпечити для НБУ контроль над готівковим грошовим оборотом. Проте, в безготівковому грошовому обороті продовжували використовуватися лише російські рублі.

Рис. 1. Основні моделі грошових систем та їх еволюція в Україні

Проте в період існування квазігрошової системи були сформовані основні засади для подальшого розвитку грошової системи в Україні. Створення власного емісійного центру забезпечило передумови для запровадження власної грошової одиниці. Формування платіжної системи підвищило мобільність грошових потоків та створило умови для запровадження системи масових платежів. Важливим було запровадження механізмів валютного регулювання та розвиток інфраструктури валютного ринку. У практику діяльності НБУ почали входити ринкові механізми грошово-кредитної політики і поступово змінювався менталітет в усіх учасників монетарного процесу.

Стабілізаційна грошова система почала формуватися 25 серпня 1996 р., коли Президент України підписав Указ «Про грошову реформу в Україні», згідного з яким в період з 2 по 16 вересня була введена постійна грошова одиниця – гривня та її сота частка – копійка. У період 1996-1999 рр. в грошовій системі України відбувалися зрушення, які поступово змінили її функціональні можливості. Введення в обіг гривні дало мож-

ливість сформувати повноцінну грошово-кредитну систему. У практичній діяльності НБУ після початку стабілізації економіки та подолання інфляції були створені передумови для розвитку ринкових методів та інструментів грошово-кредитного регулювання. Національна економіка почала реагувати на монетарні стимули, що розширювало функціональні можливості грошової системи впливу на економічні процеси. В Україні продовжувався пошук адекватної моделі грошово-кредитної політики, спроможної забезпечити ефективність трансформаційного процесу.

О. Вовчак звертає увагу на особливу роль кредиту у досягненні макроекономічної рівноваги, коли його обсяги еластично змінюються відповідно до потреб економіки [3, с. 28].

П. Юхименко звертає увагу, що монетариська концепція в постсоціалістичних країнах не застосовувалася у чистому вигляді, а була модифікована в національних концепціях трансформацій (1990 р. – «план Л. Бальцеровича» в Польщі, 1991 р. – «план В. Клауса» в Чехословаччині). В Україні під впливом теоретичних робіт А. Чухно, І. Лукинова, Л. Пахомова, А. Грищенка, А. Гальчинського в 1996 р. була проголошена корекція курсу реформ на створення соціально орієнтованої ринкової економіки. З цього періоду почали створюватися на рівні уряду *раціональні зерна* неоліберальної теорії [1, с. 186].

Ріст довіри до гривні сприяв зменшенню доларизації української економіки. Інститути фінансових посередників разом з населенням та підприємствами поступово ставали активними учасниками формування пропозиції грошей.

Експортна модель грошової системи почала формуватись після 2000 р. Вперше за весь трансформаційний період почався процес зростання ВВП, зменшився дефіцит державного бюджету та інфляція. Сприятлива кон'юнктура на світових ринках забезпечила постійне зростання експорту і валютних надходжень.

Грошово-кредитна політика в період переходу до економічного зростання ще була неспроможна забезпечувати стабільність національних грошей та регулювати грошовий оборот. З метою приведення функціональних можливостей грошової системи до потреб економіки в умовах переходу до сталого економічного зростання в травні 1999 р. була прийнята нова редакція Закону «Про національний банк України».

Реалізація державного впливу в різних типах моделей економічного розвитку значною мірою відбувається через грошову систему. Проведення політики державного активізму або ліберальних концепцій в моделях економічного розвитку вимагає адекватних грошових систем, спроможних забезпечити досягнення цільових орієнтирів.

На рубежі 2005-2006 рр. існуюча модель грошової системи в Україні вичерпала можливості для подальшого розвитку та поглиблення трансформаційних процесів. У виборі цільових орієнтирів ринкових трансформацій в Україні тривалий час використовувались стандарти, досягнуті в найбільш розвинених країнах світу, насамперед у США та країнах ЄС. Проте А. Гальчинський та Львовчкін вважають, що на сучасному етапі поглиблених ринкових реформ складається небезпечна ситуація, в якій для досягнення нових цілей використовуються старі механізми. «Не варто очікувати нових «підказок» західних експертів, копіювати принципи економічної політики постіндустріальних країн. У нас абсолютно різні цілі – ми маємо завершити індустріальний цикл і одночасно працювати на випередження. Більш прийнятним для нас є досвід Південно-Східної Азії, хоча і тут не може бути повної тотожності – у нас принципово інша, ніж у цих країнах вихідна база» [1, с. 4]. В умовах глобальної фінансової кризи проблема пошуку нової моделі грошової системи набула особливої актуальності. У визначенні напрямів подальшої еволюції грошових систем перехідного типу найважливішими є позитивістський та нормативний аспекти. Позитивістський підхід дозволяє визначити основні механізми грошових систем. Нормативна теорія визначає певні взірці для подальшого розвитку грошових систем. У процесах економічного розвитку визначились найтипівіші моделі, які можуть мати нормативний характер для країн з перехідними економіками, і які визначають напрями еволюції грошових систем. Існуюча модель грошової системи найбільш відповідає визначенню як експортної, формування ресурсів якої відбувається за рахунок експортних надходжень.

Проте, використання експортної моделі поступово вичерпує свій потенціал з подальшого розвитку економіки. Коливання кон'юнктури на світових ринках, ризик подорожчання енергоресурсів, поєднані з використанням застарілої виробничої бази та технологій, створюють передумови для майбутніх криз. Також експертна модель обмежує можливості

економічного зростання за рахунок збільшення внутрішнього попиту.

Інвестиційно-інноваційна модель економічного розвитку – найперспективніший напрям для України. Основною складовою інвестиційно-інноваційної моделі розвитку має стати грошова система, спроможна кредитувати за доступними процентними ставками та умовами надання позик [7, с. 30]. У післякризовий період необхідні заходи оздоровлення фінансово-кредитної системи, що має стати вихідною точкою формування інноваційно-інвестиційної моделі грошової системи [8, с. 61]. Пошуки місця України в світовій економіці в умовах глобалізації вимагають постійних інновацій в найбільш конкурентних галузях економіки, забезпечуючи необхідні розміри інвестицій. В Україні існують потенційні можливості за рахунок розвитку високотехнологічних галузей зробити прорив в постіндустріальне суспільство, що є запорукою забезпечення конкурентоспроможності в ХХІ ст.

Президент України у своєму Щорічному Посланні до Верховної Ради України проголосив, що в сучасних післякризових умовах розвиток української економіки має відбуватись на засадах інноваційно-інвестиційної діяльності, що можливо лише на засадах побудови адекватної потребам економіки фінансової системи, орієнтованої на акумуляцію і використання внутрішніх ресурсів відповідно до національних інтересів [6, с. 7].

Для забезпечення прискореного розвитку інноваційних технологій необхідні значні обсяги інвестицій та мобільність грошових потоків. Низькі і стабільні процентні ставки, розвинений фінансовий та грошовий ринок є необхідними передумовами для інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Система грошового обігу має забезпечувати фінансові та кредитні відносини, які сприяють запровадженню інновацій та можливості отримувати прибутки від їх використання.

В післякризовий період значно зросли вимоги до грошової системи та її спроможності кредитувати інноваційно-інвестиційний розвиток економіки. На саміті G20 у вересні 2010 р. були запропоновані основні напрями реформування грошових систем і Базельським комітетом були прийняті нові стандарти банківського капіталу та ліквідності [4].

«Базель III» є продовженням раніше прийнятих та діючих стандартів «Базель I» та «Базель II». Стандарти «Базель III» мають підвищити стійкість грошових систем з врахуванням чинників макrorівня. Стан-

дарту «Базель III» почали запроваджуватись з січня 2013 р. і завершаться до 2019 р.

Сучасна грошова система України має розвиватись у напрямках, спроможних одночасно забезпечити розширення кредитування інноваційно-інвестиційного розвитку та підвищення стабільності монетарної сфери, захисту сучасної грошової системи від чинників внутрішньої та зовнішньої нестабільності та створити передумови для прискореного розвитку української економіки.

Висновки. Процес розвитку грошової системи обумовлений формуванням на кожному етапі трансформації стійких зв'язків в монетарній сфері, що дає підстави виділити їх основні моделі. Певний вид грошової моделі відповідав особливостям розвитку економіки. Проте в умовах поглибленої трансформації економіки та подолання наслідків глобальної фінансової кризи необхідне більш ефективне використання монетарних чинників і перехід до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. Тому сучасна модель грошової системи має забезпечити доступними кредитними ресурсами інноваційний розвиток, сприяти стабілізації грошового та фінансового ринків, збалансувати зростання заощаджень та споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальчинський А. Становлення інноваційної моделі економічного зростання України / Гальчинський А., Львовчкін С. // Економіка України. – 2004. – №6. – С. 4-12.
2. Геєць В. Деякі порівняльні ознаки трансформаційних моделей економіки України і Росії / В. Геєць // Економіка України. – 2005. – №6. – С. 4-17.
3. Вовчак О. Кредит у системі макроекономічної рівноваги / О. Вовчак, М. Мельниченко, М. Хмелярчук // Вісник НБУ. – 2011. – №2. – С. 28-33.
4. Влияние новых требований Базель-3 для Украины неоднозначно // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbank.info>.
5. Галанов В.С. Кредитный процесс и факторы влияния на его организацию / В.С. Галанов // Деньги и кредит. – 2011. – №6. – С. 30-35.
6. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – 27 с.
7. Скиденко В. Д. Оздоровлення фінансово-кредитної системи – шлях до стійкого розвитку економіки / В. Д. Скиденко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №12. – С. 61-68.
8. Юхименко П. І. Становлення і розвиток монетарних концепцій / Юхименко П. І. – К.: [б. в.], 2003. – 310 с.